

Eesti keele uurimine XX sajandi algusest tänapäevani

Andrus Saareste

Paul Ariste

Valter Tauli

Arnold Kask

Huno Rätsep

Eesti keele uurimisele andis uue hoo eesti keele ja sugulaskeelte professuuride loomine Tartu ülikoolis 1919. aastal. 1919–1924 oli eesti keele professoriks Jaan Jõgever, 1925–1941 Andrus Saareste. 1920. aastal loodi Tartu ülikooli juurde Akadeemiline Emakeele Selts, mis korraldas murdekogumist, andis välja ajakirja Eesti Keel ja toimetisi. Sõjaeelsel perioodil domineeris eesti keele ajaloo ja murrete uurimine (Andrus Saareste, Lauri Kettunen, Julius Mägiste), 1930. aastatel kujunes välja ka eksperimentaalfoneetika ja fonoloogia (Paul Ariste).

Sõjajärgses Tartu ülikoolis avaldati uurimusi peamiselt foneetika (P. Ariste) ja keeleajaloo alal (P. Ariste, Arnold Kask). 1960. aastatel hakati rohkem tähelepanu pöörama ka tänapäeva eesti keele grammatikale. Eesti keele kateedri juures tegutses Huno Rätsepa juhtimisel noortest uurijatest koosnev rühm (generatiivse grammatika grupp GGG), kes hakkas eesti keele uurimisel rakendama moodsaid meetodeid ja teooriaid (struktuuriline lingvistika, generatiivgrammatika).

Akadeemiliste kollektiivtööde koostamiseks asutati 1947. a Keele ja Kirjanduse Instituut (a-st 1993 Eesti Keele Instituut). Instituudis valmisid õigekeelsussõnaraamatud, eesti kirjakeele seletussõnaraamat, eesti keele teaduslik grammatika, murdeülevaated ja murdetekstide akadeemilised väljaanded, nimeuurimused, hakati koostama murdesõnaraamatut. 1960.–1980. aastatel oli instituut ka rahvusvaheliselt tunnustatud foneetikakeskus.

1990. aastatel hakkas nii Tartu ülikoolis kui ka Eesti Keele Instituudis arenema arvutilingvistika ja keeletehnoloogia. Tartu ülikoolis hakati koostama tekstikorpuse ning korpuste põhjal tegema kirjakeele grammatika, sõnavara ning suulise suhtluse uuringuid, samuti vana kirjakeele ja murdekeele uuringuid. Pikemat aega on tegeldud semantikaga. Tallinna ülikoolis on edenenud sotsiolingvistiline uurimistö.

II maailmasõja ajal emigreerus mitu tuntud eesti lingvist välismaale ning jätkas eesti keele uurimist seal. Rootsis töötanud Valter Tauli sai rahvusvahelise tunnustuse keelekorraldusteoreetikuna, tüpoloogina ja grammatikuna, Andrus Saareste koostas mahuka mõisteline sõnaraamatu, Julius Mägiste etümoloogiasõnaraamatu. Saksamaal said rahvusvaheliselt tuntuks Els Oksaare kakskeelsuse alased tööd, USA-s Ilse Lehiste foneetikauurimused.

Teaduslikud grammatikad

Valter Tauli, Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus. Uppsala 1972; II. Lauseõpetus. Uppsala 1980.

Valter Tauli, Standard Estonian Grammar. Part I. Phonology, morphology, word-formation. Uppsala 1973; Part II. Syntax. Uppsala 1983.

Mati Ereht, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Eesti keele grammatika I. Morfoloogia, sõnamoodustus. Tallinn 1995; II. Süntaks. Lisa: Kiri. Tallinn 1993.

Sõnaraamatuid

Andrus Saareste, Eesti keele mõisteline sõnaraamat I–IV. Uppsala 1958–1968; EKMS Indeks. Uppsala 1979.

Julius Mägiste, Estnisches etymologisches Wörterbuch. Helsinki 1982–1983.

Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. Eesti Keele Instituut. Tallinn 1988–2007.

Tekstikorpuse

Tartu ülikoolis on koostamisel XX sajandi eesti kirjakeele tekstikorpused

(<http://www.cl.ut.ee/korpused/>), vana kirjakeele korpus

(<http://www.murre.cl.ut.ee/vakkur/>), suulise kõne korpus

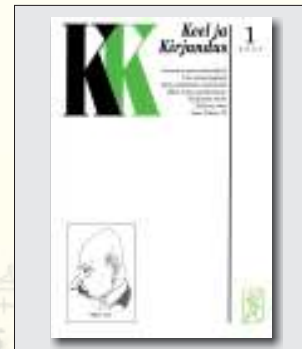
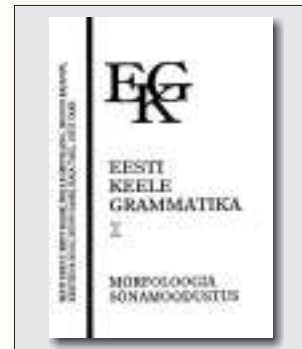
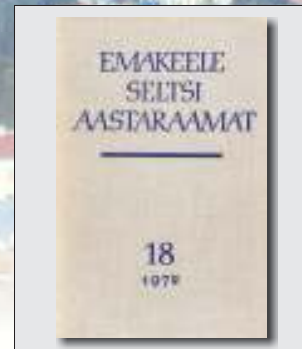
(<http://sysl30.psych.ut.ee/~linds/>), koostöös Eesti Keele Instituudiga eesti murrete tekstikorpus (<http://www.murre.ut.ee/>).

Perioodikaväljaandeid

Uurimustulemusi on avaldatud Emakeele Seltsi aastaraamatus (1955–), ajakirjades Keel ja Kirjandus (1958–) ja Linguistica Uralica ning ülikoolide ja Eesti Keele Instituudi toimetistes.

Eesti keele uurijaid

Andrus Saareste (1892–1964) – murded, keeleajalugu, Lauri Kettunen (1885–1963) – murded, keeleajalugu, grammatika, Valter Tauli (1907–1986) – keelekorraldusteooria, grammatika, tüpoloogia, Julius Mägiste (1900–1978) – keeleajalugu, Paul Ariste (1905–1990) – keeleajalugu, foneetika, Arnold Kask (1902–1994) – keeleajalugu, murded, grammatika, Mari Must (1920–2008) – murded, Paul Alvre (1921–2008) – keeleajalugu, Ilse Lehiste (1922) – foneetika, Huno Rätsep (1927) – grammatika, keeleajalugu, Mati Hint (1937) – grammatika, Tiit-Rein Viitso (1938) – grammatika, keeleajalugu, Mati Ereht (1941) – grammatika, Haldur Öim (1942) – semantika, arvutilingvistika, Helle Metslang (1950) – grammatika, Karl Pajusalu (1963) – murded, Martin Ehala (1963) – grammatika, sotsiolingvistika.

Käsiraamatuid eesti keele ja selle uurimise kohta

Alo Raun, Andrus Saareste, Introduction to Estonian Linguistics. Wiesbaden 1965.

Johannes Valgma, Nikolai Remmel, Eesti keele grammatika. Tallinn 1968.

Mati Ereht, Tiit Ereht, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn 1997, 3. trükk 2007.

Estonian Language. Ed. by Mati Ereht. Linguistica Uralica. Supplementary Series. Volume 1. Tallinn 2003, 2. ed. 2007.

Eesti keele uurimise ülevaade. Koost. Mati Ereht. Emakeele Seltsi aastaraamat 48 (2002).

Vaatmiku on teinud Eesti Kirjandusmuuseum, Haridus- ja Teadusministeerium, Emakeele Selts. Tekst: Mati Ereht. Vormistus: Margus Nõmm, TÜ multimeedialaitlus 2008.